

мр Драган Г. Каран

Православни богословски факултет
катедра за Пастирско богословље са психологијом
Београд

Пастирска брига о породици – Цркви у малом

Апстракт. Циљ рада је указивање на блиску повезаност Цркве са породицом као примарном заједницом људи. У раду се такође указује на статистичке податке везане за демографско стање у друштву, пре свега, склапање бракова и развод. Велики степен развода бракова јасан је показатељ да су брачни односи, као и сама породица, у кризи. Тешкоће у остваривању заједнице унутар породице по својој природи су истоветне са потешкоћама верника при учествовању у саборном животу Цркве. Рад пружа елементарни увид у однос Цркве према породици у православном и римокатоличком свету, наглашавајући неопходност веће посвећености изградњи јаке и здраве породице, што за последицу има директне позитивне ефекте и на живот црквених заједница. Породица је језгро у којем се формира базична структура личности, па се самим тим у њој развија и потенцијал за квалитетан хришћански живот. Наглашава се да простор академског богословља чини битно место за развој и освежење богословске мисли. Православни богословски факултет Универзитета у Београду идеално је место за сарадњу и дијалог са савременим друштвом на пољу побољшања квалитета односа унутар брака и породице, што је од значаја како за друштво, тако и за Цркву.

Кључне речи: брак, породица, развод, личност, Црква, заједница, здравље, болест, пастирско старање Цркве.

Увод

Време транзиције кроз које пролази наше друштво неминовно оставља последице и на брак, као заједницу мушкарца и жене и квалитет њиховог међусобног односа, али истовремено и на целокупну породицу. Проблеми породице у ово време постају актуелни проблеми којима се хуманистичке науке баве са више пажње. Развојем постмодерне философије и новим приступом достојанству жене и њеном месту у породици, појављују се нови оквири брака и породице. Овакав развој догађаја поставља пред Цркву пастирске задатке да преиспита своју бригу о породици, као примарној заједници људи¹. На први поглед можда опширна, ова тема поставља пред теологију многа питања која вапе за одговором. Брак је за Цркву од апостолског времена био поштован као света заједница мужа и жене, од Бога благословена². Господ Исус Христос својим присуством и првим чудом на венчању у

¹ Уп.: Marija Valković, „Obitelj u misiji Crkve danas“ у: *Bogoslovska smotra*, 42, бр. 1, (1972), стр. 16.

² 1. Мој. 2,24.

Кани Галилејској потврђује да су брак и породица благословена заједница³. Апостол Павле, када говори о заједници брака, говори и о самој Цркви: „Јер нико никад не омрзну на своје тијело, него га храни и негује, као и Господ Цркву. Јер смо удови тијела његова, од меса његова, и од костију његових. Тога ради оставиће човјек оца својега и матер и прилепиће се жени својој, и биће двоје једно тијело. Тајна је ово велика, а ја вам говорим о Христу и о Цркви“⁴. Св. Игњатије Богоносац говориће о браку међу хришћанима јасно истиче његову црквену димензију: „А они који се жене и који се удају, треба са сагласношћу епископа да ступају у сједињење, да им брак буде по Господу, а не по похоти“⁵. Током историје Црква је много пута бранила заједницу брака од напада јеретика и истицала брак и породицу као свету заједницу мужа и жене, о чему нам сведоче многи црквени канони, на пример 1, 4, 9, 10 и 14, Гангриски сабор, Апостолска правила итд. Поставља се логичко питање, шта је то брак и зашто Црква током своје историје толико много настоји да га одбрани од разних напада. Ако се заједница мужа и жене своди на просто биолошко егзистирање и репродукцију, она као таква у себи нема светотајински карактер⁶. Неспорна је чињеница да је сама биолошка заједница мушкарца и жене један тајанствени догађај који не подлеже рационалним дефиницијама, и као такав остаје тајна⁷. Брак као светотајинска заједница треба да се огледа, пре свега, у благодати Царства Божјег, која се објављује кроз заједницу брака, и која је тесно повезана са његовом крајњом еклисиолошко-есхатолошком димензијом. Гледано из перспективе Цркве као тела Христовог, како уочава и о. Александар Шмеман, јасно примећујемо да се светотајинска димензија брака огледа управо у остваривању заједнице љубави, која представља увертиру за есхатолошку заједницу љубави Царства Божјег: „Брак је тајна Божанске љубави, као свеобухватна мистерија самог бића, и то стога што се она тиче целе Цркве, целог света“⁸. Сличан став заступа и Јован Ма-

³ Јн 2, 1–11.

⁴ Еф. 5, 29–32. Уп.: митр. Амфилохије (Радовић), „Православна породица у двадесетом вјеку“ у: *Православље*, бр. 942, (2006), стр. 2: „Говорећи о тајни брака, односно о тајни породице апостол Павле у посланици Ефесцима између осталог каже: ‘Тајна је ово велика, а ја говорим о Христу и о Цркви’ (Еф. 5,32). Из ових ријечи апостола, види се јасно да је у тајни брака, тј. у тајни породице која из ње настаје, садржана најдубља тајна живота“.

⁵ Св. Игњатије Богоносац, „Посланица Поликарпу Смирском“, гл. 5, превод еп. Атанасије Јефтић, у: *Дела айосџолских ученика*, стр. 267.

⁶ Уп.: Н. Милошевић, *У Духу и истини*, изд. Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, Београд 2011, стр. 115: „Међутим, црквени брак се битно разликује од нецрквеног. Постојећа природна димензија брака није једини момент који заокупља бригу Цркве због тога што она издвојена од целокупног смисла ове тајне не чини брак различитим од нецрквеног брака“ (нап. Н. Милошевић, *Н Θεία Εὐχарιστία ὡς κέντρον τῆς θείας λατρείας*, стр.205–206).

⁷ Митр. Амфилохије (Радовић), „Православна породица у двадесетом вјеку“ у: *Православље*, бр. 942, (2006), стр. 2: „По библијском тумачењу, тајна брака, као и тајна човјекова настанка, заснована је по Божјем благослову. Наиме, Бог који је створио човјека, мушко и женско је створио, па их је благословио ријечима: ‘Рађајте се и множите се и напуните земљу’. Тај благослов произилази из једног другог благослова и дара: ‘Оставиће човјек оца и матер своју и прилијепаће се жени својој и биће двоје једно тијело’ (1 Мој. 2,24; Мт. 19,5). То јединство засновано је на великој тајни љубави уписаној руком Творца у саму природу људску. Та тајна је увјек нова и непоновљива. Очеvidно је да она представља квацац нечег дубљег и бесконачнијег од саме људске природе“. Уп.: Н. Милошевић, *У Духу и истини*, изд. Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања, Београд 2011, стр. 115: „Уцрквљено сједињење двоје супружника у једно тијело, које представља слику сједињења Христа и Цркве у једно тијело, за Светог Павла и за Цркву јесте велика тајна“.

⁸ А. Шмеман, „Тајна брачне љубави“ у: *Православни брак и њородица*, стр. 85.

јендорф када истиче: „Због тога је хришћански брак нешто јединствено, не по сили неког апстрактног закона или етичке норме већ искључиво због тога што је он тајна Царства Божјег, која човека уводи у вечну радост и вечну љубав“⁹.

Човек је призван да кроз црквену заједницу током живота преображава своју личност и своје биће по угледу на Христа, и да тако превазилази своје сопство – индивидуалност и постаје заједничар трпезе Господње. Човек је створен „по икони и подобју Божјем“, ова реч нам јасно говори о самој природи људског бића и његовом крајњем назначењу. Човек је биће које у себи поседује сав неопходан потенцијал за узрастање у заједници са Богом, како би остварио и своје „подобје“. Иако појам „по лику Божјем“ није у потпуности дефинисан у отачкој мисли¹⁰, отац Георгије Флоровски исправно примећује када каже: „Човек је саздан по *икони* Божјој (1. Мој. 1, 26–27). Није ни лако ни једноставно – у статичким, природним категоријама – одредити шта означава израз ‘икона Божја’“ и у наставку истиче: „Саздање човека по ‘икони Божјој’ означава његово призивање и његову способност за уподобљавање Богу и живљење у Богу. То значи да икона [Божја] има динамички смисао и природу“¹¹. Човек је призван, по речима Јерминог Пастира, да непрестано теше себе како би успео да се угради у тјело Цркве, непрестано превазилази своје сопствено самозадовољство и на тај начин добија облик који може да постане компатибилан и стабилан у телу Цркве. Простор Цркве, као заједнице верних, пружа могућност остварења човека као личности и његовог уздизања из биолошких ограничености у слободу живота. У овоме подвигу потребан му је сапутник, неко други, као што нас и Црква литургијски подсећа на неопходност другог, како бисмо успели да посветимо цео свој живот Богу, „Сами себе и један другог и сав живот свој Христу Богу предајмо“.

Стање породице у Србији данас

Из уводних напомена јасна је важност брака и породице за живот Цркве, гледано у светлу црквене теологије, али се поставља и питање каква је реалност код нас. Попис становништва и статистика која је данас постала мерна јединица у многим друштвеним наукама, послужиле нам као основни оријентир у даљем истраживању ове теме. Сходно попису становништва из 2002. године, од укупног броја становника Србије који је износио 7.489.001, као православно изјаснило се 6.371.584 становника, што је процентуално веома висок број грађана¹². Занимљиво је указати и на број склопљених бракова пред државним институцијама, тј. пред матичарем, а који је у 2010. години био 35.815 склопљених бракова, док је у истој години било и 6.644¹³ развода. Реално гледано, можемо приметити да се у Србији разводи сваки

⁹ Јован Мајендорф, „Брак као света тајна“ у: *Православни брак и породица*, стр. 96.

¹⁰ Панајотис Нелас, *Обожјење у Христу*, стр. 19–21.

¹¹ Георгије Флоровски, „О почасту горњег призивања“ у: *Црква је живиој*, стр. 75.

¹² Републички завод за статистику, *Попис становништва, домаћинства и становова у 2002. Становништво, верска, мајерња и национална и етничка припадност према старости и полу*, Београд 2003, стр. 12. Уп. еп. Порфирије (Перић), „Љубав изнад профита – Божићни интервју“, *Полијика* 33465 (6–7, 01. 2007), стр. 9: „Статистике показују да већина нашег народа припада Православној цркви. Мали је проценат, међутим, оних који у потпуности познају своју веру и редовно учествују у литургијском животу Цркве. Најчешће, побожност се изражава кроз држање породичне славе и посећивање храма о Божићу и Васкрсу и можда још једнонедељним постом уочи ових празника“.

¹³ Републички завод за статистику, *Саопштење, Статистика становништва – Закључени и разведени бракови у Србији у 2010*, LXI, бр. 177, 30.06.2011, стр. 2.

пети брак. Наравно, ови подаци се односе на државне бракове, а какво је стање са црквеним браковима није могуће утврдити с обзиром да не постоји јединствен регистар из кога би се то могло установити. Ако се имају у виду наведене чињенице, које су утврђене на основу података којима располаже Републички завод за статистику, закључак је више него поражавајући. Брак, па самим тим и породица, данас се налазе у великој кризи, што је забрињавајуће и за друштво, али исто тако и за Цркву¹⁴. Један од великих проблема везаних за развод брака, како уочава о. Георгије Капсанис, јесте и то што „хришћани који ступају у брачну заједницу не доживљавају и не живе брак као Свету тајну“¹⁵. Породица се сматра ћелијом друштва али и Црквом у малом, и управо се квалитет породице темељи на квалитету брачне заједнице. Однос супружника представља језгро породице из којег се касније црпи здрав однос према детету и уједно ствара повољна атмосфера за психички развој чланова породице како на социјалном, тако и на спознајном и емотивном плану. Друштвене институције не предвиђају посебну припрему парова пре уласка у брак, док је Црква у обавези да припреми вернике за Свету тајну брака, кроз предбрачну катихезу¹⁶. За Цркву, као што смо већ нагласили, брак представља црквени догађај који је органски повезан са телом Христовим, односно са тајном Цркве. Данас, модерна академска теологија настоји да развије теолошки приступ парохији као заједници, при чему се потпуно занемарује пастирска теологија која се бави проблемима брака као темеља сваког вида заједништва.

Човек, биће заједнице и заједничарења

Човек је призван да кроз заједницу Цркве са другима, као и у заједници Свете тајне брака, остварује свој црквени идентитет, а самим тим и да конструктивно учествује у телу Цркве. Митрополит Амфилохије примећује сличност црквеног живота хришћанина и исправно оствареног породичног живота, наглашавајући: „Из овога се даде закључити да као што је живот у Цркви лијек од самољубља, тако је и живот у породици ослобођење од себичности. У браку и породици, као и у Цркви, човек преноси центар доживљаја свијета са себе на другога, спасава се од сопственог егоизма и егоцентризма. Породична љубав чини човјека богатијим и мудријим. Ту се човек учи љубави према другима, према свијету, према Богу“¹⁷. Основна особина црквеног живота јасно се огледа у два правца, како примећује и о. Георгије Флоровски, субјективном и објективном. Објективни вид саборности Цркве огледа се у јединству Духа, *Једним Духом се крстијемо у једно тијело* (1. Кор. 12,13). Субјек-

¹⁴ Уп. Бошко Обрадовић, „Одумирање породице“ у: *Православље*, бр. 990, 15.06. (2008), стр. 12: „Толико пута смо чули ту поштапалицу да је породица ‘основна ћелија друштва’. Међутим, не видимо да је наше друштво нешто посебно заинтересовано за нашу породицу, своју ‘основну ћелију’. Брачне и породичне вредности нису данас на цени нити су део свепожимајуће медијске слике света, а камоли пожељан морални образац или део неког политичког програма“.

¹⁵ Архим. Георгије Капсанис, „Тајна брачног преображења за Царство небеско“ у: *Православни брак и породица*, превод са француског В.Н., изд. Светигора, Цетиње 1998, стр. 112.

¹⁶ Више о припремама верника за склапање брака и формирање породице видети код: Αλέξανδρου Μ. Σταυρόπουλου, „Προετοίμασία ἀγάπης: Κέντρο Προετοίμασίας Γάμου“ на: <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/family/txt1.html> (10.12.2011).

¹⁷ Митр. Амфилохије (Радовић), „Православна породица у двадесетом вјеку“ у: *Православље*, бр. 942, (2006), стр. 2–3.

тивна страна огледа се у јединству братског живота и заједничарењу у духу Љубави. Хришћани су према новој заповести Господњој призвани да воле другог као *самога себе*. За хришћанина онај други кога воли постаје његово друго Ја, *alter ego*¹⁸. Отац Георгије Флоровски, наводећи основне карактеристике хришћанског идентитета, истиче: „Свакоме хришћанину је дата заповест да буде саборан. Мера његове духовне зрелости је мера и његове саборности. Црква је саборна у сваком од својих чланова, јер саборна целина не може да буде саздана или састављена осим кроз саборност својих чланова“¹⁹. Остварење аутентичног идентитета Цркве у свету има последице и по квалитет живота породице, што рефлексно утиче и на развој породице као језгра друштвеног живота²⁰. Описујући љубав и њену улогу у животу човека, Виктор Франкл посебно истиче да се „љубав не схвата као пропратни учинак секса, већ као изражавање доживљеног потпуног заједништва које се зове љубав“²¹.

Савремени човек, са веома крхким и нестабилним егом²², није спреман да се препусти једном у заједницу љубави у којој би могао да превазилази сопствено биће. Његов живот одвија се у непрестаној стрепњи и страху од губљења интегритета сопственог ега, и ишчезавању личности. Неформирани идентитет има за последицу неспремност особе да остварује реалан контакт са другом конкретном особом²³. Неизграђеност и крхкост људског ега јесте последица лошег породичног живота, или још прецизније лошег брака његових родитеља²⁴. Неспособност родитеља да остваре брачну заједницу са изградњом љубави као основним принципом брачног живота, ствара идеалне услове за нездраво одрастање детета. Незрелост и неспремност човека на препуштање другоме и живот са другим потврђује и наведени број разведених бракова, што јасно указује на неопходност озбиљније пастирске бриге Цркве о породици. Остварење брака претпоставља, како примећује и проф. Бојанин, да човек најсветији део себе поклони другоме, а који исто тако примамо од другог као ударје²⁵. Брига о очувању тела Цркве уско је повезана са

¹⁸ Уп. Давид Перовић, *Појаве хришћанског ејџоса у домостроју сјасења, кроз личности и у бојословљу*, изд. Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања, Београд 2011, стр. 166.

¹⁹ Г. Флоровски, „Саборност (каатоличност) Цркве“ у: *Црква је живиој*, стр. 431.

²⁰ Више о породици као заједници се појављује као простор специфичних интеракција видети, Z. Golubović, *Porodica kao ljudska zajednica*, изд. Naprijed, Zagreb 1981.

²¹ Виктор Франкл, *Зашто се нисте убили*, изд. ИП „Жарко Албуљ“, Београд 1994, стр. 98.

²² Појам ега употребљавамо сходно његовој дефиницији у психодинамској психологији, где представља део људске личности задужен за функционисање у реалном свету.

²³ Уп.: Erih From, *Umjeće ljubavi*, изд. Fenis Libris, Beograd 2006, стр. 110: „Ако особа није досегла разину на којој поседује осјећај идентитета, осјећај »јаства«, ukorijenjen u produktivnom razvijanju vlastitih snaga, она tendira да »idolizira« љубљену особу. Она је отуђена од vlastitih snaga и projicira ih у љубљену особу, коју обожава као *највише добро*, као носиоца посвемањне љубави, свег свјетла, potpunog заноса“.

²⁴ Karl Gustav Jung, *O razvoju ličnosti*, изд. Akademska knjiga, Novi Sad 2008 стр. 43: „Дете је тако izvanredно повезано и srasло s психолошким ставом roditelja, а није никакво čudo ако се većина нервних poremećaja у деčјем uzrastу повеже s нарушеном психичком атмосфером roditelja... Ништа се не postiже time што се живи prema priznatим моралним вредностима, јер поштовање обичаја и zakона може исто тако бити маска за suptилну laž, која је управо и сувише fina да би је naši bližnji могли primjetiti“.

²⁵ Светомир Бојанин, *Под грвџом јознања добра и зла*, изд. Видици, Бања Лука 2008, стр. 83. Уп.: еп. Порфирије (Перић), „Љубав изнад профита – Божићни интервју“, *Полиџика* 33465 (6–7 .01. 2007), стр. 9: „Вера у Бога није тек рационално уверење у постојање некакве више силе, поготово није фолклор, вера је живот који подразумева заједницу са Богом и потпуно предавање себе Богу“.

бригом о душевно-духовној зрелости верника. Многе нецрквене појаве које данас сусрећемо у свакодневници нису ништа друго до последица ове душевно-духовне незрелости за аутентичан црквени живот.

Значај ѱасїїурске бриїе Цркве за ѱородицу у ѱравославном свеїу

Православна црква на многим својим нивоима јасно указује на потребу пастирске бриге о породици. Значајно је навести 12. параграф Поруке поглавара Православне цркве из Фанара 12. октобра 2008²⁶. Сличне примере пастирске бриге о породици и браку видимо и у многим православним помесним Црквама, нпр. Грчкој, где при Светом синоду постоји комисија за брак и породицу²⁷, која има првенствени задатак да се бави проучавањем проблема који су везани за породицу, гледано из перспективе православне догматике, као и да о свим текућим питањима обавештава Свети синод и Свети архијерејски сабор, и да на тај начин актуелизује наведене проблеме и доприноси њиховом успешном превазилажењу²⁸. У тексту Оснивачког правилника у првом члану, параграф 2, примећује се термин који се користи за породицу и то кат' οίκον Ἐκκλησίαν „домаћа Црква“, где се јасно указује на блиску везу брака-породице са Црквом. Овакав став Цркве подстакао је богословску академску заједницу да се детаљније позабави теолошким истраживањима у циљу побољшања разумевања и решавања проблема брака и породице у оквирима академског богословља²⁹. Велики допринос на овом пољу у Грчкој остварио је

²⁶ *Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν* (Φανάρι, 12 Ὀκτωβρίου 2008), на: <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=gr&id=995&tla=gr> (23.11.2011): „Εἰς τὴν διογκουμένην σύγχρυσιν τῆς ἐποχῆς μας ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ γάμου ἀντιμετωπίζει κρίσιν. Ἡ Ἐκκλησία ἐν πνεύματι κατανοήσεως τῶν νέων σύνθετων κοινωνικῶν συνθηκῶν ὀφείλει νὰ ἀναζητήσει τρόπους πνευματικῆς συμπαράστασως καὶ γενικωτέρως ἐνισχύσεως τῶν νέων καὶ πολυμελῶν οἰκογενειῶν“.

²⁷ *Ποσειβну синодску комисију за брак, ѱородицу, зашїїїїїу геїїеїїа и геμοїрафски ѱроблем* основао је Свети синод Грчке православне цркве 12.10.1999. године, одлуком бр. 132/1999, објављеном у: *ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ*, први том, бр. свеске 236 (8.11.1999), стр. 4459-4460.

²⁸ Више о *Ποσειβной синодској комисију за брак, ѱородицу, зашїїїїїу геїїеїїа и геμοїрафски ѱроблем* може се видети у оснивачкој одлуци бр. 132/1999, *ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ*, први том, бр. свеске 236 (8.11.1999), стр. 4459-4460.

²⁹ Ἀγνάντος Ν., *Σάρκα μία*, изд. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2001; Beck Α., *Δὲν ἀρκεῖ μόνο ἡ ἀγάπη* (Превод: Γ. Σίμος и Χ. Μουτζούκης), изд. Πατάκη, Ἀθήνα 1996; Behr- Sigel Ε., *Τὸ λειτουργημα τῆς γυναίκας στὴν Ἐκκλησία* (Превод: Κ. Χιωτέλλη), изд. Γραφεῖον Καλοῦ Τύπου, Ἀθήνα χ.χ. Dominian J., *Μαθήματα Γάμου* (Превод: Σ. Μεταξάς), изд. Ἐλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 1998; Dattilio F. M. и Padesky С. Α., *Συμβουλευτικὴ ζευγαριῶν* (Превод: Ν. Χαρίλα), изд. Ἐλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 1995; Γαλάνη Γ., (ἐπιμ.) *Οἰκογένεια μὲ ἓνα γονέα*, Παπαζήση, Ἀθήνα 1995; Gottman J., *Ἡ συναισθηματικὴ νοημοσύνη τῶν παιδιῶν* (Превод: Χ. Ξενάκης), Ἐλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2000; Καλαντζῆ-Ἀζίζι Α., «Τὸ σύνδρομο γυναίκα»: τὸ γυναικεῖο φύλο ὡς ἀπόκλιση ποῦ χρῆζει ἀντιμετώπισης, στό συλλογικὸ τόμο *Ἡ συμβουλευτικὴ ψυχολογία στὶς γυναίκες*, Ἐλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2006, 191–213; Καρδαμάκη Μιχαήλ, *Ὁ γάμος μυστήριό μὲν, изд. Τῆνος, Ἀθήνα 2004; Μαλικιώση-Λοΐζου Μ. и Παπαστυλιανοῦ Α. (ἐπιμ.), Ἡ συμβουλευτικὴ ψυχολογία στὸς ἀνδρες*, изд. Ἐλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2009; Napier Α. J., *Τὸ ζευγάρι ὁ εὐθραυστος δεσμὸς* (превод: Μ. Ρόκου), Ἐλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 1995; Ντράϊκωρς Ρ., *Ἡ πρόκληση τοῦ γάμου* (превод: Μ. Κασμιάτη-Δ. Χολέβα), Κέδρος, Ἀθήνα 1974; Petri Η., *Μεγαλόνοντας χωρὶς πατέρα* (превод: Μ. Λάμπρου), Θυμари, Ἀθήνα 2003; Πομίни В., «Συγχύσεις καὶ συγκρούσεις ρόλων στό σύγχρονο ζευγάρι», στό συλλογικὸ τόμο *Θεραπεία Ζεύγους*, изд. Καστανιώτη, Ἀθήνα 2008; Πρακτικά, *Ὁ γάμος στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, Πρακτικά Δ' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου*, изд. Κλάδου ἐκδόσεων ἐπισκοπιακῆς καὶ μορφωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2004; Σιδέρης Ν., *Τὰ παιδιὰ δὲν θέλουν ψυχολόγο. Γονεὶς θέλουν*, изд. Μεταίχμιο, Ἀθήνα 2009; Satir V., *Πλάθοντας ἀνθρώπους* (превод: Α. Στυλιανούδη), Κέδρος, Ἀθήνα 1989; Sherrard Ph., *Χριστιανισμὸς καὶ ἐρως* (превод: Π. Σουλτάνης), изд. Πεμπτούσια, Ἀθήνα 1995;

професор Теолошког факултета у Атини Александар Ставропулос својим делом „Пастирска брига о породици“³⁰.

Проблемом брака и породице позабавила се и Руска православна црква и у званичним црквеним одлукама и документима изнела свој став о тајни брака и породичног живота³¹. Наиме, после комунистичке владавине поједини духовници су се сусретали са проблемом да тада многи хришћани у Русији нису имали склопљен црквени брак, него само грађански, што је за њих представљало сметњу за причешћа³². Одговор Светог синода указује да Црква поштује грађански брак и истиче неопходност јединства вере супружника, пошто „породица јединствена у вери може постати ‘домаћа Црква’ (Римљ. 16,5 и Филим. 1,2), у којој муж и жена заједно са децом узрастају у духовном усавшавању и напредовању на путу богопознања“³³. Код нас не постоји при Цркви организован начин суочавања са проблемима породице. Први код нас је проф. др Владета Јеротић у склопу својих предавања на Православном богословском факултету на предмету Пастирске психологије указао на проблеме брака и породице повезујући их са проблемом саборности Цркве. Здравом развијена личност и социјализована у породици, као примарној средини, способна је да учествује у саборном бићу Цркве; стога је неопходна већа брига о породици како би се лакше остваривала и црквена саборност нашег народа³⁴. Данас при Архиепископији београдско-карловачкој постоји Пастирски саветодавни центар, где се обавља брачно саветовање и саветовање за младе. У овом центру супружници се могу обратити за помоћ како свештенику, тако и еминентним психолозима и психијатрима који су сарадници центра. На посебну бригу о браку и породици указао је код нас Његова светост патријарх српски г. Иринеј са архијерејима наше помесне Цркве у Божићној посланици 2011. године, истичући улогу и значај породице у Цркви: „Молимо вас, браћо и сестре, да светињу брака очувате; да се бринете и старате о својој деци, а нарочито о њиховом верском и моралном васпитању и образовању. Верона-

Σκαλτσᾶ Γ., «Τό ἄφυλο τοῦ Θεοῦ καί ἡ ἀνθρώπινη σεξουαλικότητα. Ἱστορική μελέτη στή θεολογική σκέψη τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων», στό *Φύλο καί θρησκεία*, изд. Ἐρεῖα Μητρόπολις Δημητριάδος, Ἀκαδημία θεολογικῶν σπουδῶν, Ἰνδίκτος, Αθήνα 2004; Skynner R., *Οἰκογενειακές ὑποθέσεις* (превод: Ἀ. Παλασταύρου), изд. Ἑλληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998. *Θεραπεία Οἰκογένειας* (Превод. Α. Τσέγκου), изд. Σαββάλας, Αθήνα 2003; Σταμούλης Χ., *Ἔρως καί θάνατος*, изд. Ακρίτας, Αθήνα 2009 (κεφ. β’); Sternberg R., *Ἀγάπη: Οἱ διαδρομές τοῦ ἔρωτα στό χρόνο*, изд. Ἑλληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000; Φάρου Φιλοθέου и Κορινῶ Σταύρου, *Σύζυγία*, изд. Ακρίτας, Αθήνα 2000; Φωτίου Σ., *Ἄνδρας καί γυναίκα: Ὁ ἄνθρωπος. Ἐνα μάθημα διαφυλικῆς ἀγωγῆς*, изд. Ακρίτας, Αθήνα 2006; Χατζηχρήστου Χ., *Ὁ χωρισμός τῶν γονέων, τὸ διαζύγιο καί τὰ παιδιά*, изд. Ἑλληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

³⁰ Αλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, *Ποιμαντική Γάμου καί Οἰκογένειας*, изд. Ἄρμος, Αθήνα 2008.

³¹ *Основни социјалне концепције Руске православне цркве*, донесено на јубиларном заседању Архиепископског сабора Руске православне цркве у Москви 13–16. августа 2000. године, објављено у издању Беседе, Нови Сад, 2007.

³² Више о томе видети у: *Основни социјалне концепције Руске православне цркве*, стр. 120.

³³ *Основни социјалне концепције Руске православне цркве*, стр. 120.

³⁴ Видети: Владета Јеротић, *Хришћанство и психологија проблема човека*, изд. Богословски факултет Српске православне цркве, Београд 1997, стр. 129: „Пред Српском православном црквом и њеним народом стоји претежак, хитан задатак који, истини за вољу, она са мање или више успеха решава већ хиљаду година – како ускладити бунтовничку, импулсивну, индивидуално архаичну природу српскога народа са православном саборношћу, у циљу даљег и непрестаног оплемењивања и преображавања наше данашње паганске природе у хришћанску и целомудрену. У овом подвигу, Православна српска црква утиче на хришћански брак и породицу препорађајуће, а овако преображена породица узвраћа љубављу и активним помагањем својој Цркви“.

ука у образовном систему у нашим школама јесте велика помоћ, али није једина и није довољна; зато су родитељи и топли породични дом света заједница и место узрастања у меру раста висине Христове, у пуноћу љубави Богомладенца. Јер, вера и морал се уче најпре у родитељском дому, у породици. Уче се неосетно, исто онако како се учи и матерњи језик. Бог је родитељима дао узвишену улогу да кроз рађање и васпитавање деце оплемењују свет и да га чине бољим и лепшим³⁵. У интелектуалним круговима наше помесне Цркве такође се примећује пораст интересовања за питања брака и породице, тако да се често у црквеној штампи могу сусрести вредни текстови који су посвећени овој проблематици³⁶. Све ово указује на буђење свести и потребу преиспитивања односа црквене заједнице и академске теологије према овим питањима, као и бављење њима, не као периферним темама, него као областима који имају велики значај и за живот Цркве.

Пасѿирски ѿрисијуу браку и ѿпородици у римокатоличком боѿословљу

Римокатоличка црква се и званично кроз одлуке другог Ватиканума озбиљно позабавила проблемом породице и поставила неке од основних смерница на којима треба да почива пастирска брига Цркве о породици. Према документу *Gaudium et spes* пасторална конституција о Цркви у савременом свјету истиче следеће: „Пошто је Концил изложио каквог је достојанства људска особа те какву је индивидуалну и друштвену задаћу позвана извршити.... скреће позорност на неке хитне проблеме овог времена, који у највећој мјери заокупљају људски род. Између многих питања која данас забрињавају све људе корисно је посебно промислити следећа: женидба и обитељ, господарско-друштвени и политички живот...“³⁷. Породица и брак имају првенство пред економско-друштвеним и политичким питањима јер „добробит особе те људског и кршћанског друштва уско је повезана с повољним стањем брачне и обитељске заједнице. Стога кришћани, заједно са свима који високо цјене ту исту заједницу искрено се радују због разноврсних.“³⁸. Породица и брак представљају за Други ватикански концил темељ здраве еклисиологије тако да, када се говори о породици, она се повезује са *ecclesia domestica*³⁹ „кућном Црквом“, што се заснива на посланицама апостола Павла⁴⁰. Римокатоличка црква уочава неке проблеме са којима се сусреће и који у породични живот уносе много немира и непријатности, те настоји да укаже на потребу суочавања и са тим проблемима – друштвено социјалне природе, као и културолошке, психолошке и слично⁴¹. Познати римокатолички теолог Бауман (Baumann) у свом приступу породици ис-

³⁵ Божићна посланица о Божићу 2011, *Православље* 1075-1076 (2012), стр. 1–2.

³⁶ Видети превод: Вера Пољакова, „Породица – мала Црква“ у: *Православље*, бр. 958 (15.02.2007), стр. 12–13, превод Антонина Пантелић; Павле Гумеров, „Шта радити када је породица у опасности“ у: *Православље* бр. 1011 (01.05.2009), стр. 8–9; Бошко Обрадовић, „Одумирање породице“ у: *Православље*, бр. 990 (15.06.2008), стр. 8–9; митр. Амфилохије (Радовић), „Православна породица у двадесетом вјеку“ у: *Православље*, бр. 942 (2006), стр. 2–3.

³⁷ GS 46, 2, *Drugi Vatikanski koncil Dokumenti*, изд. Zagreb 2008, стр. 726.

³⁸ GS 46, 2, *Drugi Vatikanski koncil Dokumenti*, изд. Zagreb 2008, стр. 727.

³⁹ LG 11, GS 48–52.

⁴⁰ Рим. 16, 4–5; 1. Кор. 16,19.

⁴¹ Више о овоме видети у: GS 46, 2, *Drugi Vatikanski koncil Dokumenti*, изд. Zagreb 2008, стр. 727.

тиче да савезнички однос међу партнерима унутар породице јесте слика заједнице која је остварена и између Бога и човека⁴². Одлуке Другог ватиканског концила нису остале мртво слово на папиру и њихову примену видимо у свим деловима Римокатоличке цркве. Већина бискупских конференција има одборе везане за брак и породицу који се организују на локалном нивоу и преузимају озбиљну бригу Цркве о породици и њеном хришћанском узрастању. Настављајући традицију Другог ватиканског концила, папа Јован Павле II при отварању Пете синоде бискупа у својој беседи указује на блиску повезаност Цркве са породицом, имајући у виду да Црква своју мисију и задатак који јој је поверио Христос у свету у великој мери остварује помоћу хришћанских породица⁴³. Према овом проблему није остала равнодушна ни академска мисао у западној Цркви; тако видимо да се при катедрама за пастирско богословље на теолошким факултетима посвећује посебна пажња проучавању ових проблема и проналажењу начина за њихово превазилажење. Међу научним радовима примећује се велики број радова који су посвећени породици и истраживању повезаности породице и Цркве⁴⁴. Брак и породица су теме и међународних скупова који се организују у Римокатоличкој цркви, а пример једног таквог скупа јесте и конгрес Реновабиса⁴⁵ са међународним учешћем, посвећен проблемима брака и породице, где је имала учешће и делегација наше помесне Цркве⁴⁶.

Значај пастирске бриге о породици

Породица представља битан простор пастирске бриге Цркве, јер чини основно језгро здравог развоја људске личности⁴⁷. Успех човека, као и целокупног човечанства умногоме зависи од квалитета породичног живота. Озбиљно приступање проблемима брака и породице од великог је значаја, као што смо навели, како за Цркву тако и за друштво. Досадашња психолошка истраживања показују да начин односа и комуникације има веома велики утицај како на породицу у целини, тако и на њене чланове⁴⁸. У савременом свету психотерапије од половине прошлога века појавила се и породична психотерапија⁴⁹, која стиче све већи углед у савременој психоте-

⁴² Више видети у: U. Baumann, „Unsere Liebe in Gottes Liebe fastmachen“ у: *Ehe als Sakrament, Theologisch praktische Quartalschrift*, 144, (1996), стр. 5–13.

⁴³ Више о овоме видети у: Josip Ćurić, „Obitelj subjekt i objekt pastorala“ у: *Bogoslovska smotra* 75, (2005), стр. 216.

⁴⁴ Наводимо неке карактеристичне академске радове из ове области који су рађени на Католичком богословском факултету у Загребу, Р. Агаčić, „Crkveno djelovanje i aktualne obiteljske teškoće“ у: *Hrvatska obitelj na prekretnici* код: S. BALOBAN, стр. 125–129.

⁴⁵ *Lebensform Familie – Zukunftsfragen für Europa*, 10. Internationalen Kongress Renovabis 2006, изд. Renovabis, Freising 2006.

⁴⁶ Протођакон Радомир Ракић, „Конгрес Реновабиса посвећен породици“ у: *Православље*, бр. 950 (15.10.2006), стр. 18. Излагање еп. др Порфирија (Перића), представника наше помесне Цркве на конгресу.

⁴⁷ Видети: Светомир Бојанин, *Под дрвеном ознањом добра и зла*, изд. Видици, Бања Лука, 2008, стр. 83: „Све је засновано на утемељењу хуманитета у виду очекивања сваког од нас да буде вољен и поштован из слободе другог, чиме се љубав и поштовање према другом буди, што свако од нас доживљава свечано. Свечаност је волети и поштовати другог који ти то узвраћа. Бити неко пред неким ко је и теби самоме неко“.

⁴⁸ Више о овоме у: Natan V. Ekerman, *Psihodinamika porodičnog života*, изд. NIO „Pobjeda“, Titograd 1987.

⁴⁹ Више о настанку и развоју породичне психотерапије видети код: Nevenka Čalovska-Hercog, Saveta Draganić-Gajić и Desanka Nagulić, „Porodična terapija“ у: *Psihoterapija*, изд. Institut za mentalno zdravlje, Beograd 2006, стр. 267–268.

рапији. Модели које примењује породична психотерапија могу бити веома корисни и за пастирску бригу о браку и породици. Главни задатак у процесу психотерапије јесте изградња и рехабилитација односа и видова комуникације унутар породице. Основна поставка пастирског саветовања у раду са породицом, како примењује проф. Александар Ставропулос, јесте да је пастир – духовник задужен да сагледава односе који постоје у породици, указује на могуће моделе решавања проблема, и константним призивом благодати Божје и њеним дејством да се воспоставља изгубљена породична хармонија⁵⁰. Време брзих и конфузних информација ускраћује члановима породице међусобну квалитетну комуникацију која постаје разлог неразумевања, губитка емоционалног трансфера са крајњим последицама, конфликтима и сукобима. Један од основних задатака у животу хришћанина јесте да остварује једнодушност са заједницом, „љубимо једни друге да бисмо једнодушно исповедали“, као предуслов ехаристијског славља. Остварење једнодушности је неопходно и унутар породичног живота, јер из породичне хармоније чланови породице црпе сигурност и емоционалну стабилност, битне елементе за психички здрав живот⁵¹. Неопходно је истаћи и чињеницу да пастирско старање о браку и породици има и своје границе. Ова пастирска брига никад не треба да прелази границе црквености. Под појмом „граница црквености“ подразумева се да пастирско деловање никада не сме да добије психолошки или психотерапеутски карактер. Епископ, односно свештеник, својим пастирским радом помаже вернику у остварењу аутентичног црквеног живота, што неминовно има позитивне последице и на међуљудске односе па самим тим и породичне. Човеков живот у Цркви и учрквљење је неодвојиво од квалитета људског живота у свим његовим сегментима. Други веома битан оријентир у пастирској бризи јесте директна свест онога ко се бави пастирском делатношћу о томе да је главни приоритет сваке духовности прослава победе Христове над смрћу. Духовни живот се темељи на објави ове победе, прослави овог догађаја и благодаренју Богу Оцу на дару живота, који је дарован човечанству кроз Христа његовог Духом Светим у историји. Живот који је Христос својим васкрсењем обновио постаје приоритет сваког пастирског старања. Обновљени живот је плод новог односа човека са Богом у Христу, па самим тим овај нови однос Бога и човека постаје мера и хришћанског односа према Богу, према другима, ближњима, а на послетку и према самом себи. Припрема за брак и брига о људима у браку и породици треба да се посматра као један од примарних задатака пастирског делања у Цркви, као константне евангелизације, објаве новог живота у Христу. На Богословском факултету Универзитета у Београду појавила се жива иницијатива Цркве за бригу о породици у оквирима пастирске делатности. Зачетник овога посла на Православном

⁵⁰ Αλέξανδρος Σταυρόπουλος, „Συμβουλευτική σε συγκεκριμένα πλαίσια ζωής: οικόγενεια, οικόλογικὸ περιβάλλον, σωματικὴ ἀσκήση“, *Φάκελλος μαθήματος συμβουλευτικῆς ποιμαντικῆς*, изд. Πανεπιστήμιου Ἀθηνῶν, Θεολογικῆ Σχολῆ, τμήμα Κοινωνικῆς Θεολογίας, τομέας χριστιανικῆς λατρείας ἀγωγῆς καὶ διαπίμάνσεως, Ἀθῆνα 1997, стр. 37.

⁵¹ Уп. митр. Амфилохије (Радовић), „Православна породица у двадесетом вјеку“ у: *Православље*, бр. 942, (2006), стр. 3: „Да би породица могла испунити овај свој смисао, неопходно је да брачни другови успоставе не само здраве тјелесне породичне односе него заједнички да остваре и духовно јединство и једнодушност. Заједничка љубав претпоставља пуноћу заједничке вјере и живота по вјери. Заједнички духовни живот родитеља, молитва, пост, Свето Причешће, најбољи су васпитачи ђеце. Када ђеца имају у сопственој породици живи образац врлине својих родитеља, то је за њих од огромног значаја. Такве су биле кроз историју свете породице.“.

богословском факултету био је проф. академик Владета Јеротић, који је актуелизовао проблеме брака и породице при катедри Пастирске психологије, где је настојао да синтетише духовно и психолошко искуство у једну целину. Овај угледни професор учинио је прве кораке на овом пољу и студентима теологије отворио врата спознаје света породице и породичног живота. Својим делом проф. Владета Јеротић је поставио темеље за даља истраживања и сарадњу теологије са другим хуманистичким наукама. Богословски факултет може да постане идеално место сарадње Цркве и других хуманистичких наука, што до данас није постојало у значајнијој мери. Овај рад нема циљ да у потпуности покрије све сегменте своје теме. Намера је да се ова проблематика актуелизује у теолошкој мисли као једно од црквених питања, те тако сачува и свој црквени карактер.

Abstract: The goal of this paper is to point out the close connection between the Church and the family as a primary community of people. Statistical data is presented pertaining to the demographic state of the society, primarily to marriage and divorce rates. The high divorce rate clearly indicates a crisis in marital relations, and in the family itself. The difficulties in achieving communion within a family are essentially identical to those experienced by the faithful in participation in the communal life of the Church. The paper offers an elementary insight into the relationship of the Church and the family in the Orthodox and Roman Catholic world. Necessity of greater dedication to the development of a strong and healthy family is stressed; the latter is expected to exert direct positive effect upon the life of Church communities. The family is the core in which the basic personality structure of a person is formed, developing thereby in him or her the potential for a good Christian life. Academic theology is emphasized as a significant ground for the development and renewal of theological thought. The Orthodox Theological Faculty of the University of Belgrade is proposed as an ideal location for the cooperation and dialog with the contemporary society in the area of improvement of the relations within marriage and family. This is of great importance both to the society as well as to the Church.

Key terms: marriage; family; divorce; personality; Church; communion; health; illness; pastoral care of the Church